

การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทพิพิธภัณฑ์และวัด : กรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

Community Learning Resources Management of Museums and Temples : A Case Study of Muang District, Lopburi Province

Ploenpit Somsakul
Southeast Bangkok College

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานที่ใน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรีที่มีความสำคัญ เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทพิพิธภัณฑ์และวัด เพื่อนำร่องการจัดทำฐานข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ศึกษาแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ประเภทพิพิธภัณฑ์และวัด ทำการศึกษาจำนวน 3 แห่ง ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ผู้มีส่วนก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ผู้รับผิดชอบบริหารจัดการ รวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาค้นคว้า และลงพื้นที่สัมภาษณ์ เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

1. พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี บริหารจัดการโดยคณะกรรมการชมรม มีกำนันตำบลตะลุง เป็นประธาน มีการจัดทำข้อบังคับการบริหาร มีชาวบ้านดูแลพิพิธภัณฑ์ ไม่เก็บค่าเข้าชม มีมัดคุเทศก์น้อย มีสมุดเยี่ยมชม งบประมาณสนับสนุน มาจากเงินบริจาคนักท่องเที่ยว เงินอุดหนุนจากหน่วยงานต่างๆ ไม่มีเว็บไซต์ มีป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ ปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับเรือ และงบประมาณไม่เพียงพอ

2. พิพิธภัณฑ์วัดโคกหม้อ บริหารจัดการโดยพระครูศีลสังวรวิสุทธิ์ ซึ่งอาศัยหลักกฐินบาท 4 ในการบริหาร ไม่มีบุคลากรช่วยดูแล ซึ่งดูแลโดยพระภิกษุ ไม่เก็บค่าเข้าชม งบประมาณสนับสนุนมาจากท่านพระครูศีลสังวรวิสุทธิ์ และเงินทำบุญ มีเว็บไซต์ มีเอกสารแจก ปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดบุคลากรในการช่วยดูแล และระยะยาว ขาดผู้ที่จะรับช่วงดูแลพิพิธภัณฑ์ต่อจากท่านพระครูศีลสังวรวิสุทธิ์

3. พิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์ การบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการ โดยคณะสงฆ์วัดเชิงท่า และวัดกวีศรารามราชวรวิหาร มีศิษยานุศิษย์ช่วยดูแล ไม่เก็บค่าเข้าชม งบประมาณสนับสนุนมาจากเงินบริจาค การประชาสัมพันธ์ อาศัยหน่วยงานประจำจังหวัด ปัญหาและอุปสรรค คือ งบประมาณไม่เพียงพอ

คำสำคัญ : การบริหารจัดการ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน พิพิธภัณฑ์และวัด จังหวัดลพบุรี

Abstract

This study was qualitative research. The objectives of this research were to observe museums and temples in Muang District, Lopburi Province, where are the important learning resource in the village to create the learning database, and to study learning resource management of temples and museums. This research had studied 3 places, the temples and museums are included ; 1. Local Boat Museum of Wat Yang Na Rangsi, 2. Wat Khok Mor Museum, 3. Hor Sophon Silp Museum. The participants were selected based on the purposive sampling method. The key informants were museum founders, museum involvers, museum management committee. The data were collected from the study and interview. The data were analyzed by content analysis and the results were shown through descriptive analysis. The results were found as below.

1. As for the Local Boat Museum of Wat Yang Na Rangsi – the museum management was administrated by club committee. The head of the group is Talung Village Headman. There are the rules and regulations. The villagers will help the group to administrate the museum. No charge to visit. There are little guide to give the visitors information. There is a notebook to note the museum visit, In terms of capital and supporting budget, it is from the donation of tourists, supported money from government and public organizations. No website, but the museum uses the website with province. There are billboards and Leaflets to inform people about the museum. The problems and obstacles of operation is the service minded staffs who are skillful with boat and lifestyle of villagers a side Lopburi River. The capital and supported budget are not enough.

2. As for Wat Khok Mor Museum – the museum was operated by Monk Phichet Silasutto, the abbot of Wat Khokmor, who relies on the Buddha’s teaching “4 Steps Secret to Success”, consisting of Chanda (Intention or purpose or desire or zeal), Viriya (Effort or energy), Citta (Consciousness or mind or thoughts), and Vimangsa (Investigation or discrimination). There is no permanent staff. No charge to visit. The maintenance was supported by the abbot and the donation from respecters. There are websites. In terms of problems and obstacles of the operation, there is lacking of permanent staff. The long term problem is the head of the museum administrator after the abbot Phichet Silasutto.

3. As for Hor Sophonsilp Museum – the museum was operated by the group of monks in Choeng Tha and Kawitsararam Ratchaworaviharn temple with people in the village. There is no permanent staff. no charge to visit, supporting budget from the donation. The news information relies on the provincial organization and provincial cultures. The problems and obstacles of operation are the insufficient budget to support the operation and the local people don’t see the significance of the museum.

Keywords : management, community learning resources, museums and temples, Lopburi province

บทนำ

สังคมปัจจุบันและอนาคตเป็นสังคมฐานความรู้ (Knowledge - Based Economy) ความรู้และนวัตกรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และเนื่องจากสภาพสังคมอยู่ในสถานะที่โลกเปลี่ยนผ่าน (Transformation) จากเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (Industrial Economy) มาสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาไว้ว่า ในการจัดการศึกษานั้น มุ่งให้ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้โดยถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด การจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยนั้นต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และการบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา การเรียนรู้ต้องจัดให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกันทุกฝ่าย เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ และให้โอกาสแก่ผู้เรียนทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนปกติพิการ หรือถูกกีดกันจากสังคม ได้มีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้ การเรียนรู้จากการศึกษาในระบบเพียงประการเดียว ไม่สามารถให้ประชาชนทุกกลุ่มมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาได้ ดังนั้นจึงควรเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่น อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่เป็นผู้รู้เท่าทันทัน สามารถแข่งขันกับนานาประเทศในโลกได้อย่างเต็มภาคภูมิ

แหล่งเรียนรู้คือถิ่นที่อยู่บริเวณบ่อเกิดแห่งที่หรือศูนย์ความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจ และความชำนาญซึ่งแหล่งเรียนรู้จึงอาจเป็นไปได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นได้ทั้งบุคคลสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต และแหล่งเรียนรู้อาจจะอยู่ในห้องเรียนในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็ได้ แหล่งการเรียนรู้ช่วยเชื่อมโยงเรื่องราวในท้องถิ่นสู่การเรียนรู้สากล พัฒนาคุณลักษณะและความคิด ความเข้าใจในคุณค่า และทัศนคติ ค่านิยม ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการเรียนรู้ มีทักษะการแสวงหาความรู้สามารถจัดการความรู้ ซึ่งมีความสำคัญ และมีความหมายอย่างมากสำหรับผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสภาพชีวิตจริงสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน ครอบครัว และท้องถิ่น

หากจะแบ่งแหล่งการเรียนรู้ตามสถานที่ตั้ง สามารถแบ่งได้ 2 ประเภทคือ แหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดเคลื่อนที่ มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเทอร์เน็ต ศูนย์วิชาการ ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน สวนพฤกษศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรมะ ฯลฯ แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ ศูนย์กีฬา ศูนย์เยาวชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์หัตถกรรม วัด มัสยิด ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ องค์กรภาครัฐและเอกชน ฯลฯ

ในส่วนของแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นหรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชน องค์กรหลักที่สำคัญที่เป็นชุมพลังแห่งการเรียนรู้ ก็คือ พิพิธภัณฑสถาน หอสมุด หอจดหมายเหตุและหอศิลป์ ซึ่งนอกจากจะเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแล้วยังทำหน้าที่เป็นองค์กรทางการศึกษา เป็นชุมพลังในการขับเคลื่อนสังคมไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง แหล่งเรียนรู้ในชุมชน มีทั้งแหล่งเรียนรู้ที่เกิดเองตามธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่สร้างขึ้น และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่สำคัญมากเพราะเป็นแหล่งที่ผู้เรียนไม่จำกัดเฉพาะนักเรียนเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยประชาชนที่สนใจจากทุกสถานที่ในโลก ทั้งคนไทยและคนต่างชาติ ทั้งนักศึกษา และนักท่องเที่ยว ปัญหาที่พบคือ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนขาดการบริหารจัดการที่เหมาะสม เช่น แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญแต่ขาดวิทยากรที่มีความรู้ที่แท้จริง ที่จะถ่ายทอดความรู้ หรือขาดการทำนุบำรุง ซึ่งผลเสียคือ ทำให้ในวันแหล่งเรียนรู้ที่ไม่มีการถ่ายทอดความรู้ ไม่มีการทำนุบำรุงที่เหมาะสมก็จะเสื่อมสลายหมดไปตามธรรมชาติ หากมีการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมก็จะทำให้ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้อนุรักษ์ไว้ สืบทอดถึงรุ่นลูกหลานต่อไป

แหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑสถานและวัด เป็นองค์กรที่มีความแตกต่างจากองค์กรทางธุรกิจ ยิ่งกว่านั้น พิพิธภัณฑสถานยังถูกกำหนดให้มีลักษณะเป็นองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไร แม้ว่าพิพิธภัณฑสถานบางแห่งจะมีรายได้สูงกว่ารายจ่ายก็ไม่เรียกว่ากำไร ไม่มีการปันผลกำไรและไม่มีการซื้อขายศิลปโบราณวัตถุ หรือสิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน ขณะที่ผู้เข้ามาใช้บริการในพิพิธภัณฑสถานก็ไม่เรียกว่าลูกค้า อาจจะเรียกแตกต่างกันไปเช่น ผู้เยี่ยมชม นักท่องเที่ยว ผู้มาศึกษาดูงาน เป็นต้น การจัดการแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑสถานเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญกับมนุษย์ ทั้งมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของมรดกวัฒนธรรมในอดีต และผลงานที่มนุษย์ในอดีตผลิตขึ้น เพื่อนำมาจัดการให้มนุษย์ในปัจจุบันได้รับประโยชน์ด้วยการสื่อสารผ่านการจัดแสดง การนำเสนอ การอธิบายถึงคุณค่าความหมาย จนถึงการศึกษาเพื่อให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ ทำความเข้าใจ ประทับใจ จดจำและนำไปสู่การสร้างความร่วมมือในการสงวนรักษา และดูแลมรดกวัฒนธรรม

ลพบุรี เป็นดินแดนเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน โดยในอดีตราวพุทธศตวรรษที่ 12 ลพบุรีรู้จักกันในชื่อว่า “ละโว้” หรือ “ละโว้ปุระ” เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางฝั่งตะวันออกของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา เนื่องจากมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สามารถติดต่อกับเมืองอื่นๆ ได้ทั้งทางบก และทางน้ำ ทำให้เมืองลพบุรีกลายเป็นเมืองท่าสำคัญในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ และยังเป็นเมืองศูนย์กลางทางพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการที่ได้ติดต่อกับอาณาจักรขอม ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจที่สำคัญในขณะนั้น ทำให้รับเอาศิลปวัฒนธรรมของอาณาจักรขอมเข้ามามากมาย ส่งผลให้มีการพัฒนาด้านต่างๆ จนทำให้ลพบุรีกลายเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่าเมืองอื่นๆ ที่อยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ผ่านความรุ่งเรืองมาแล้วหลายครั้ง เคยเป็นราชธานีแห่งที่ 2 ครั้งสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พรั่งพร้อมด้วยวิทยาการทันสมัย ถ้าจะกล่าววาลพบุรีรุ่งเรืองที่สุดในยุคนั้นก็ไม่ผิด จากการที่ลพบุรีเป็นเมืองสำคัญในอดีตดังกล่าว ทำให้ลพบุรีมีโบราณสถาน โบราณวัตถุล้ำค่าที่เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือยุคสมัยต่างๆ ให้นุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเป็นอันมาก ตลอดจนมีตำนานที่เป็นเรื่องเล่าขานสืบต่อกันมาอีกหลายเรื่อง นอกจากนั้นยังได้รับการพัฒนาจนเป็นเมืองที่มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม การศึกษาและการทหาร ลพบุรีในปัจจุบันจึงเป็นเมืองหนึ่ง หรือจังหวัดหนึ่งในภาคกลางของประเทศที่มีความสำคัญ ควรค่าแก่การศึกษาทั้งในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ปัจจุบันลพบุรียังคงมีเสน่ห์เป็นที่รู้จักของคนทั่วโลก จังหวัดนี้เต็มไปด้วยความหลากหลายไม่ว่าจะเป็น ประวัติศาสตร์ โบราณสถานอันงดงาม ทรงคุณค่า เรื่องราวที่น่าสนใจ ธรรมชาติสวยงามแปลกตา สถานที่สำคัญในชุมชนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะสถานที่ประเภท พิพิธภัณฑสถาน และวัด ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี บางแห่งมีการกำหนดเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนแล้ว หรือบางแห่งมีลักษณะ และความสำคัญที่ควรเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนแต่ยังไม่มี การบริหารจัดการ การศึกษาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทพิพิธภัณฑสถานและวัด กรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรีครั้งนี้ จึงถือเป็นการนำร่องเพื่อให้ทราบถึงการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยเฉพาะสถานที่ประเภท พิพิธภัณฑสถานและวัด เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับนักเรียน ประชาชน และผู้สนใจทั่วไป นอกจากนี้การบริหารจัดการ ที่เหมาะสมจะทำให้ผู้ศึกษาได้รับประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเต็มที่เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ของประเทศ หากทุกจังหวัด ทำการสำรวจ และศึกษาจะทำให้เกิดความสะดวกในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เป็นการรองรับ การจัดทำฐานข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ของทุกจังหวัดในอนาคต เพื่อให้การสนับสนุนการจัดสรรงบประมาณ หรือการดำเนินการอื่นๆ สามารถดำเนินการได้สะดวกยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. สำรวจสถานที่ประเภทพิพิธภัณฑสถานและวัด ในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ที่มีความสำคัญ เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทพิพิธภัณฑสถานและวัด เพื่อนำร่องการจัดทำฐานข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
2. ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทพิพิธภัณฑสถานและวัด ในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. จังหวัดต่างๆ สามารถกำหนดสถานที่สำคัญของจังหวัด เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ได้อย่างเป็นมาตรฐานเดียวกัน
2. ผลจากการวิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทางของการศึกษาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทอื่นๆ
3. การที่สถานที่สำคัญแต่ละแห่งมีการบริหารจัดการเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่มีระบบชัดเจน จะส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน นักเรียนและประชาชนได้อย่างมาก การที่คนในสังคมได้รับความรู้อย่างเต็มที่จากแหล่งเรียนรู้ จะช่วยพัฒนาคนทั้งทางร่างกายและจิตใจให้เป็นคนที่มีคุณภาพในสังคม ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่ที่ทำการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภท พิพิธภัณฑสถานและวัดที่สำคัญเหมาะสมเป็นแหล่งเรียนรู้ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี จำนวน 3 แห่ง คือ 1. พิพิธภัณฑสถานเรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี ตำบลตะลุง 2. พิพิธภัณฑสถานวัดโคกหม้อ ตำบลโพธิ์เก้าต้น 3. พิพิธภัณฑสถานหอโสภณศิลป์ วัดเชิงท่า ตำบลท่าหิน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ เจ้าอาวาสของวัดที่เป็นสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ ประธานหรือสมาชิกกลุ่มที่มีส่วนก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ผู้รับผิดชอบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ คณะกรรมการที่มาจากชุมชน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล มีวิธีการดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
2. คัดเลือกพิพิธภัณฑ์และวัดที่เหมาะสมในการเป็นแหล่งเรียนรู้
3. สร้างเครื่องมือและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. ลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมบริบทของแหล่งเรียนรู้
5. ประสานกับผู้ให้ข้อมูลในการให้สัมภาษณ์
6. ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น (โดยใช้สัมภาษณ์ ผู้ก่อตั้ง/ผู้บริหารจัดการพิพิธภัณฑ์) ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์

1. ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์
 2. ระยะเวลาการก่อตั้งและดำเนินการของพิพิธภัณฑ์
 3. วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์
 4. ลักษณะ ขนาดพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์
 5. บุคลากรของพิพิธภัณฑ์
 6. โครงสร้างการบริหารของพิพิธภัณฑ์
 7. วิธีการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์
 8. การจัดการเกี่ยวกับวัตถุ สิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์
 9. การจัดการสำหรับผู้มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์
 10. แหล่งทุนและงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงาน
 11. นโยบายและการวางแผนงานในอนาคตของพิพิธภัณฑ์
 12. การประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์
 13. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์
- การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
2. จำแนกและจัดระบบข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกและจัดหมวดหมู่
3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการรวบรวมจากเอกสาร และ

การสัมภาษณ์

4. นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

การสำรวจพิพิธภัณฑ์และวัด ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรีทั้ง 3 แห่ง สรุปผลได้ดังนี้

1. พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี

พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี เปิดเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533 และได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อปี พ.ศ. 2536 พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านที่วัดยาง ณ รังสี เป็นพิพิธภัณฑ์แห่งแรกของประเทศไทยที่เก็บเรือพื้นบ้าน ที่แสดงถึงมรดกสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่น ทั้งยังเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับทุกคนที่ไปเที่ยวชม

พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี ตั้งอยู่ที่ศาลาการเปรียญ (หลังเก่า) ณ วัดยาง ณ รังสี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำลพบุรี เป็นศาลาที่มีความสวยงามได้สัดส่วนและมีคุณค่าทางศิลปะอย่างยิ่ง ซึ่งในอดีตการเดินทางนิยมใช้เรือเป็นพาหนะในการสัญจรทางน้ำ ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตผูกพันอยู่กับแม่น้ำและเรือพื้นบ้านตลอดมา แต่เมื่อไม่มีความจำเป็นต้องสัญจรทางน้ำอีกแล้ว เรือส่วนใหญ่จึงถูกทอดทิ้ง ทุกฝ่ายจึงเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะมีการรวบรวมเรือรูปแบบต่างๆ นั้นมาจัดแสดงในศาลาหลังนี้ เรือบางชนิดก็ยังมีใช้อยู่ในปัจจุบัน เช่น เรือหมู เรือบด เรือกระแซง เรือชะล่า เรือป้าบ เรือผีหลอก เรือพายม้า เรือมาด เรือลำปั่นหรือสามปั่น เรือเข็ม หรือเรือโอ้ เรือยาว เรืออีโปง เรือเอี่ยมจิ้น ฯลฯ ซึ่งมีเรืออยู่ประมาณ 75 ลำ นอกจากนี้ยังมีเรือยาวลำใหญ่ ซึ่งเป็นเรือในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอยู่ 1 ลำ คือ เรือมาดที่มีหัวเรือ และหางเรือเป็นพญานาค ขนาดลำเรือใหญ่ จุคนได้หลายสิบคน เรือที่หาได้ยากที่สุดในประเทศไทย คือ เรือเข็ม เรือหางเหยี่ยว เรือชะล่า เรืออีโปง

ศาลาการเปรียญ (หลังเก่า) ซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ สร้างขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 ตั้งอยู่ริมแม่น้ำลพบุรี เป็นศาลาที่มีความสวยงามได้สัดส่วนและมีคุณค่าทางศิลปะอย่างยิ่ง ในปี พ.ศ. 2525 ศาลาหลังนี้ได้ชำรุดทรุดโทรมมาก ทางวัดยาง ณ รังสี จึงได้สร้างศาลาการเปรียญคอนกรีตขึ้นมาใหม่ และจะรื้อศาลาหลังเก่านี้ แต่อาจารย์ภูธร ภูมะธน ขณะนั้นทำหน้าที่เป็นหัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ และชมรมอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานและสิ่งแวดล้อม จังหวัดลพบุรี ได้ขอร้องให้วัดรักษาศาลาการเปรียญหลังนี้ไว้ เพราะศาลาการเปรียญที่ทำด้วยไม้สวยงามเช่นนั้นวันจะหมดสิ้นไป จึงได้มีการบูรณะซ่อมแซมไว้ หลังจากนั้นจึงได้กลายมาเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ขึ้นมา ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของศาลาการเปรียญ เป็นศาลาไม้ทรงไทย โถงยาว 26 เมตร กว้าง 12.50 เมตร ใต้ถุนสูง หลังคาปีกนกซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนพื้นที่หน้าจั่วด้านหน้าและด้านหลังของศาลาแกะสลักไม้ลายนูนปิดทองประดับกระจกเป็นรูปเทพารักษ์นั่งในซุ้มลายทอง สลักเป็นรูปเทพพนมประกอบลายก้านขดมีเครื่องประดับหลังคาเป็นช่อฟ้า นาคเลื้อยอย่างสวยงาม เสาที่เป็นโครงสร้างเป็นซุงทั้งต้น พื้นเป็นไม้กระดาน มีราวลูกกรงล้อมอยู่โดยรอบ ผู้ออกแบบศาลาคือ นายปั่น แดงบุ๋ ได้จำลองรูปแบบอาคารมาจากภาพศาลาที่อยู่ในธนบัตรใบละ 1 บาท ที่พิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 8

ในด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ ดำเนินการโดยคณะกรรมการบริหารชมรม มีกำนันตำบลตะลุง เป็นประธานโดยตำแหน่ง การบริหารจัดการ มีการจัดทำข้อบังคับของชมรมพิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี มีชาวบ้านในชุมชนช่วยกันดูแล พิพิธภัณฑ์เปิดให้ผู้สนใจเยี่ยมชม โดยไม่ได้เก็บค่าเข้าชม

มีมีคคุเทศก์น้อยมาช่วยให้ข้อมูล มีการจัดทำสมุดเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ ในเรื่องแหล่งทุนและงบประมาณ สนับสนุนในการดำเนินงาน มาจากเงินบริจาคจากนักท่องเที่ยว เงินอุดหนุนจากหน่วยงานราชการและ ภาคเอกชนในการจัดกิจกรรม พิพิธภัณฑที่ไม่มีเว็บไซต์ แต่อาศัยเว็บไซต์ของจังหวัด มีป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน คือ ขาดบุคลากรจิตอาสาที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับเรือ และวิถีชีวิตของชุมชนริมแม่น้ำลพบุรี และเรื่องแหล่งทุนและงบประมาณสนับสนุนยังไม่เพียงพอ

ภาพที่ 1 ภาพพิพิธภัณฑเรือพื้นบ้านวัดยาง ณ ริงสิ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2557

ภาพที่ 2 ภาพพิพิธภัณฑเรือพื้นบ้านวัดยาง ณ ริงสิ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2557

2. พิพิธภัณฑวัดโคกหม้อ

วัดโคกหม้อ ถือเป็นวัดเก่าแก่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตั้งอยู่ริมแม่น้ำลพบุรี ได้จัดตั้ง พิพิธภัณฑ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาของเยาวชนรุ่นหลัง ได้เรียนรู้ว่าแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์นั้น เป็นท่า ค้าขายระหว่างชาวลพบุรี และชาวต่างชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดในยุคนั้น

พิพิธภัณฑวัดโคกหม้อ เรียกตัวเองว่าเป็น แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ และภูมิปัญญา ท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ภายในพิพิธภัณฑประกอบไปด้วย วัตถุโบราณ ที่หาดูได้ยากและประมาณค่ามิได้ โดยมีการเก็บรวบรวมอย่างเป็นหมวดหมู่ ให้ศึกษาค้นคว้าตามความสนใจของผู้ที่ต้องการจะศึกษา เช่น พระพุทธรูปในสมัยต่างๆ ที่ยังคงความเป็นศิลปะในสมัยนั้นๆ ได้อย่างสมบูรณ์ เครื่องถ้วยชามสังคโลกตาม แบบศิลปะไทย จีนและตะวันตก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องทองเหลือง เงินตราหลายยุคสมัย และธนบัตร หายาก แม้กระทั่งคัมภีร์ไบเบิลซึ่งหาไม่ได้ง่าย ๆ

พิพิธภัณฑวัดโคกหม้อเกิดขึ้นจากแนวคิดของ พระครูศีลสังวรวิสุทธิ (พระอาจารย์พิเชษฐ สีสสุทโธ เจ้าอาวาสวัดโคกหม้อปัจจุบัน) ซึ่งท่านได้เก็บรวบรวมของเก่า โบราณวัตถุอันมีคุณค่าไว้มากมาย และบาง ส่วนชาวบ้านงมพบในแม่น้ำลพบุรี ได้นำมาบริจาคให้กับวัดเพื่อเก็บรักษาและจัดทำพิพิธภัณฑไว้สอนลูก หลาน และเพื่อให้ของทุกชิ้นเป็นสมบัติของชาติ ท่านจึงคิดที่จะจัดทำเป็นพิพิธภัณฑขึ้น โดยนำสิ่งของมาจัด แสดงเป็นหมวดหมู่ ท่านพระครูศีลสังวรวิสุทธิ ได้นำเยาวชนและคุณครูจากโรงเรียนวัดโคกหม้อที่อยู่ติดกับ วัด มามีส่วนร่วม โดยการอบรมให้เป็นมีคคุเทศก์น้อยที่ช่วยอธิบายเล่าเรื่องต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามา เที่ยวชมในวัด

ห้องจัดแสดงทั้งหมดของพิพิธภัณฑวัดโคกหม้อมี 3 ห้องหลัก มีห้องจัดแสดงที่ 1 จัดแสดงหินแร่ต่างๆ ลูกปัดแก้วที่สวยงาม มีกำไลเปลือกหอยยุคก่อนประวัติศาสตร์ ถัดมาเป็นข้าวสารที่กลายเป็นหิน เป็นก้อนแร่ ที่มารวมตัวกัน รูปปั้นไม้สักแกะสลัก รูปปั้นดินเผาหลากหลายยุค ตลอดจนเครื่องกระเบื้องแบบจีนเขียนลาย คราม รูปปั้นพระเกจิอาจารย์ทำจากขี้ผึ้งไฟเบอร์กลาส ห้องจัดแสดงที่ 2 พิพิธภัณฑเงินตราไทย เป็นห้องที่ จัดแสดงเงินตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ เริ่มจากตู้เงินโบราณทั้งแบบไทย และแบบจีน มีการจัดแสดงใน

เรื่องของธนบัตร เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 มีตู้เหรียญสตพระขมาลา ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงพระราชทาน ให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ ที่มีความจงรักภักดี และมีการรวบรวมธนบัตรในวาระพิเศษต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ไว้มากมาย ห้องจัดแสดงที่ 3 เป็นเครื่องใช้ที่ทำจากกระเบื้องสวยงามมีพระพุทธรูป หรือเครื่องรางของขลัง มีภาชนะเริ่มจากสมัยอยุธยา ภาชนะเครื่องเคลือบสีและรูปทรงต่างๆ แบบจีน ภายนอกอาคารบริเวณชายคาต่างๆ ยังได้จัดแสดงหินแร่ต่างๆไว้อีกหลายชนิด

ในด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ ดำเนินการโดยพระครูศีลสังวรวิสุทธิ์ (พระอาจารย์พิเชษฐ์ สีสสุทโธ เจ้าอาวาสวัดโคกหม้อ องค์ปัจจุบัน) ซึ่งอาศัยหลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารจัดการ ประกอบด้วย ฉันทะ คือความพอใจ วิริยะ คือความพากเพียร จิตตะ คือความไม่ทอดทิ้ง วิมังสา คือความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ พิพิธภัณฑ์ไม่มีบุคลากรประจำ อาศัยการดูแลโดยพระภิกษุของวัดโคกหม้อ และพระครูศีลสังวรวิสุทธิ์ พิพิธภัณฑ์เปิดให้ผู้สนใจเข้าชม โดยไม่เก็บค่าเข้าชม เรื่องของแหล่งทุนและงบประมาณสนับสนุน ในการจัดการและทำนุบำรุงพิพิธภัณฑ์ มาจากท่านพระครูศีลสังวรวิสุทธิ์ และได้จากการร่วมกันทำบุญของผู้มีจิตศรัทธา การประชาสัมพันธ์ มีเว็บไซต์ มีเอกสารแจก สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน คือ เรื่องของการขาดบุคลากร และปัญหาระยะยาวคือ การสืบสานการดูแลพิพิธภัณฑ์ ขาดพระภิกษุที่จะมารับช่วงดูแลต่อจากท่านพระอาจารย์พิเชษฐ์ สีสสุทโธ

ภาพที่ 3 ภาพพิพิธภัณฑ์วัดโคกหม้อ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2557

ภาพที่ 4 ภาพพิพิธภัณฑ์วัดโคกหม้อ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2557

3. พิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์ วัดเชิงท่า

พิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์ ตั้งอยู่ภายในวัดเชิงท่า ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2540 ด้วยความดำริของท่านพระครูโสภณธรรมรัต หรือหลวงปู่ถม ฐมทีโป อดีตเจ้าอาวาส เป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงศิลปะโบราณวัตถุที่ทรงคุณค่าทางศาสนา ศิลปกรรมประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีทั้งส่วนที่เป็นสมบัติของวัดเชิงท่ามาแต่เดิม และสมบัติส่วนตัวของพระครูโสภณธรรมรัต ที่ท่านได้สะสมจากการที่มีผู้นำมาถวายบ้างหรือท่านซื้อหาสะสมไว้บ้าง การดำเนินการเพื่อจัดแสดงศิลปกรรมโบราณวัตถุ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 และสำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. 2544 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเสด็จพระราชทานดำเนินเปิดพิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์ เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2545 พิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์ นับได้ว่าเป็นหนึ่งใน “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” ที่ดีที่สุดในประเทศ ด้วยความมุ่งหวังให้ผู้สนใจศึกษาได้ชื่นชมกับงานศิลปกรรมที่งดงาม รวมทั้งได้รับความรู้ในเวลาเดียวกัน พิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์ จึงเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่งดงามและทรงคุณค่าอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดลพบุรี

พิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์มีพื้นที่ภายใน 253 ตารางเมตร ภายในอาคารแห่งนี้ นับว่าเป็นสถานที่ซึ่งจัดสร้างขึ้นเพื่อแสดงงานศิลปะโดยแท้ มีการจัดวางสิ่งของที่นำมาแสดงอย่างเป็นระเบียบ และมีการ

จัดวางแสงที่ตีพร้อมกับคำอธิบายประกอบ นอกจากนี้รูปร่างอาคารภายนอกมีการออกแบบให้เป็นสถาปัตยกรรมศาลาทรงไทย ที่ดูผสมกลมกลืนกับความเป็นวัดที่รายล้อมอยู่โดยรอบ นับเป็นสิ่งที่สวยงามยิ่งในชั้นสองของพิพิธภัณฑ์จัดแสดงเรื่องพระพุทธเจ้า มีภาพพระพุทธรูป เรื่องพระเวสสันดรชาดก ธนบัตรเงิน และเหรียญสกุลสมัยโบราณ รัชชังโบราณ พระพุทธรูปปางต่างๆ รวมทั้งความเชื่อของชาวพุทธในเรื่องของพระศรีอาริย์เมตไตรย โครงเรื่องหลักในการจัดแสดงดังนี้ คือ 1. ประวัติวัดเชิงท่า จัดแสดงโดยใช้ภาพถ่ายสถานที่สำคัญต่างๆ ในวัด รวมทั้งใช้ภาพเก่าของอดีตเจ้าอาวาสวัดเชิงท่าที่หามาได้ 2. จัดแสดงเรื่องพระสงฆ์ ด้วยการนำเสนอชีวิตประวัติพระครูโสภณธรรมรัต มุมหนึ่งของพื้นที่ส่วนนี้ได้แสดงเครื่องถ้วยล้ำค่าที่พระครูโสภณธรรมรัตได้สะสมไว้ 3. จัดแสดงเรื่องพระธรรม ด้วยการนำพระคัมภีร์ พระไตรปิฎก ตู้อพระธรรม รวมทั้งส่วนประกอบอื่นๆ ของพระคัมภีร์ 4. จัดแสดงเรื่องพระพุทธเจ้า ด้วยการนำพระพุทธรูป ภาพพระพุทธรูป เรื่องพระเวสสันดร อันเป็นสมบัติเก่าแก่ของวัดเชิงท่า รวมทั้งนำพระพุทธรูปและพระพิมพ์ของสะสมของพระครูโสภณธรรมรัต นำมาจัดแสดงในพื้นที่ชั้นบนของพิพิธภัณฑ์ 5. จัดแสดงเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรย ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต มีการจัดแสดงพระศรีอาริย์ที่มีการจัดสร้างสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้นๆ มากที่สุดในประเทศไทย

ในด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์ มีการบริหารจัดการ ในรูปแบบของคณะกรรมการบริหารโดยคณะสงฆ์วัดเชิงท่าและวัดกวีศรารามราชวรวิหาร ร่วมกับคนในชุมชน โดยมีศิษยานุศิษย์ ของท่านพระครูช่วยดูแล มีการประชุมในรูปแบบของคณะกรรมการ โดยเจ้าอาวาสมีอำนาจ ในการตัดสินใจ ไม่ได้มีการจ้างบุคลากรประจำ พิพิธภัณฑ์เปิดให้ผู้สนใจเข้าเยี่ยมชม โดยไม่มีการเก็บค่าเข้าชม เรื่องของแหล่งทุนและงบประมาณสนับสนุน ในการดำเนินการ ได้มาจากเงินบริจาคทั้งสิ้น การประชาสัมพันธ์อาศัยหน่วยงานการท่องเที่ยวของจังหวัด และวัฒนธรรมจังหวัด สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน คือ พิพิธภัณฑ์ไม่มีงบประมาณสนับสนุนอย่างเป็นระบบ และคนท้องถิ่นเองยังไม่ให้ความสำคัญแก่พิพิธภัณฑ์เท่าที่ควร

ภาพที่ 5 ภาพพิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2557

ภาพที่ 6 ภาพพิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2557

อภิปรายผล

แหล่งเรียนรู้ในชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ที่ทำการศึกษากัน 3 แห่ง คือ พิพิธภัณฑ์เรือนปั้นหยา วัดยาง ณ รังสี พิพิธภัณฑ์วัดโคกหม้อ และพิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์ จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ในท้องถิ่น ประเภทพิพิธภัณฑ์และวัด โดยเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ตามการจำแนกของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education, 2002) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (Office of the Basic Education Commission, 2004) ซึ่ง

พิพิธภัณฑ์ทั้ง 3 แห่งนี้ ตั้งอยู่ในบริเวณวัดเช่นเดียวกัน อีกทั้งยังก่อตั้งมานานมากกว่า 10 ปี โดยพระภิกษุและคนในชุมชน

การเกิดพิพิธภัณฑ์ทั้ง 3 แห่ง ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น การก่อตั้งมีที่มาจากรวบรวมสิ่งของ โบราณวัตถุต่างๆ ของผู้ก่อตั้ง และมีการนำสิ่งเหล่านั้นมาจัดแสดง เปิดให้ผู้สนใจเข้าเยี่ยมชม โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ ต้องการเก็บรวบรวมสิ่งของเหล่านี้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา ได้รู้ประวัติศาสตร์ เรียนรู้วิถีชีวิตคนโบราณ การดำรงชีวิต ทำให้เกิดความรักในวัฒนธรรม รักชาติและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของไทยต่อไป

การบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์ทั้ง 3 แห่ง เป็นการจัดการโดยวัดและคนในชุมชนร่วมกันรักษาดูแล มีการดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการ ประกอบด้วยผู้นำชุมชน โดยที่พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี มีบุคลากรประจำคือผู้อำนวยการ และมีการสนับสนุนบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาช่วยในการดูแลสภาพแวดล้อม แตกต่างจากอีก 2 พิพิธภัณฑ์ที่อาศัยการดูแลจากพระภิกษุเป็นหลัก ทั้งนี้ในเรื่องการตัดสินใจดำเนินการในเรื่องต่างๆ ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์หรือผู้สืบทอดเจตนารมย์ จะเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการเป็นผู้รับผิดชอบงบประมาณของพิพิธภัณฑ์ เนื่องจากพิพิธภัณฑ์ทั้ง 3 แห่งไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานภาครัฐหรือภาคส่วนอื่นๆ รายได้ส่วนใหญ่มาจากการบริจาคของผู้มาเยี่ยมชม อีกทั้งทางพิพิธภัณฑ์ก็ได้เก็บค่าเข้าชม ทำให้ตกเป็นภาระของผู้ก่อตั้ง ทั้งนี้พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้าน วัดยาง ณ รังสี ได้เตรียมแผนจัดทำโครงการท่องเที่ยวทางเรือในอนาคต เพื่อเป็นการหารายได้เข้าพิพิธภัณฑ์

ด้านการจัดการเกี่ยวกับวัตถุ สิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ทั้ง 3 พิพิธภัณฑ์มีการจัดทำรายการสิ่งของที่จัดแสดง มีการติดป้ายชื่อกำกับ แต่ในด้านการจัดเรียงหมวดหมู่ ยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการมากนัก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความจำกัดของพื้นที่ในการจัดแสดง และการขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการจัดการเกี่ยวกับสิ่งของที่จัดแสดงซึ่งเป็นวัตถุโบราณ ส่วนการจัดการสำหรับผู้มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ มีการจัดทำสมุดบันทึกเพื่อให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เขียนชื่อที่อยู่และให้ข้อเสนอแนะ แต่ก็ไม่สามารถที่จะทำให้ทราบจำนวนผู้เยี่ยมชม เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสนใจ ในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ และสิ่งของที่จัดแสดง หากมาเยี่ยมชมเป็นหมู่คณะจะมีผู้นำชมให้คำอธิบาย รวมถึงการจัดให้โรงเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วม มีการฝึกอบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อให้เด็กนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการนำนักท่องเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์ เช่นเดียวกับผลการศึกษาเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดศรีสุพรรณ โดยการมีส่วนร่วมในชุมชนของ กฤษฎา ดัสมา (Tussama, K., 2014) ที่พบว่ารูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดศรีสุพรรณเริ่มจากการรวบรวมโบราณวัตถุ มีการจัดการองค์ความรู้ มีการจัดแสดงให้ผู้สนใจเข้าชม และมีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เยาวชนในชุมชนเข้ามาทำกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์

ด้านการประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์และวัด ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัฒนธรรมจังหวัด โดยมีการจัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์แนะนำพิพิธภัณฑ์และวัด การแนะนำในเว็บไซต์จังหวัด การจัดทำป้ายบอกทาง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม พิพิธภัณฑ์และวัดทั้ง 3 แห่ง ยังมีผู้เข้าชมจำนวนน้อย โดยเฉพาะในวันธรรมดา แต่ในวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์จะมีผู้เยี่ยมชมมากขึ้น สอดคล้องกับปราโมทย์ เหลาลาภา และกาญจนา เส็งผล (Laolapha, P. & Sengphol, K., 2012) ศึกษาและพัฒนา

กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ของพิพิธภัณฑวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม อุปสรรค คือ พิพิธภัณฑยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ซึ่งพิพิธภัณฑและวัดส่วนใหญ่จะได้รับความนิยมในการเที่ยวชม น้อยกว่าแหล่งเรียนรู้ประเภทอื่น

ปัญหาด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ ทั้ง 3 แห่ง พิพิธภัณฑเรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี พิพิธภัณฑ วัดโคกหม้อ และ พิพิธภัณฑหอโสภณศิลป์ พบว่า ประสบปัญหาคล้ายคลึงกัน ในด้านการขาดแคลนผู้ดูแล และการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น กรณีของพิพิธภัณฑเรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ ได้บอกถึงปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ ขาดแคลนบุคลากรที่มีจิตอาสา มีความรอบรู้เกี่ยวกับเรือ และวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำลพบุรี ส่วนพิพิธภัณฑหอโสภณศิลป์ พบปัญหาคนท้องถิ่นยังไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของปริดา พูลสิน (Poonsin, P., 2013) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส ถนนกรุงเกษม กรุงเทพมหานคร ปัญหาที่พบคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการจัดการองค์ความรู้ ด้านการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้านการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และด้านการมีส่วนร่วมของผู้ร่วมดำเนินงานในชุมชน สำหรับการวางแผนการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ พบว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภท พิพิธภัณฑและวัดทั้ง 3 แห่ง ไม่ได้มีการจัดทำแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจน อีกทั้งไม่มีการประเมินผลการดำเนินงานที่นำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศักดิ์ชัย เพชรแกมทอง และคณะ (Phetkamthong, S., et al., 2013) ที่พบว่า ปัญหาการพัฒนากลยุทธ์การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ครูผู้สอนให้ความสำคัญในการวางแผนการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ค่อนข้างน้อย แม้จะมีการติดตามและประเมินผล มีการจัดระบบการเก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบ แต่การปรับปรุงและการพัฒนา ไม่ได้นำผลการประเมินและข้อเสนอแนะมาใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนา

ข้อเสนอแนะ

1. พิพิธภัณฑภายในวัดหลายแห่งสร้างขึ้นเพื่อให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน แต่หากไม่มีการดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม พิพิธภัณฑนั้นก็ขาดชีวิต และอาจถูกทิ้งให้เป็นเพียงโกดังเก็บของเท่านั้น ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ พบว่า คนในชุมชนยังให้ความสำคัญและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของตนเองค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ควรมีการสร้างกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนหันมามีส่วนร่วมให้มากขึ้น
2. พิพิธภัณฑเองไม่มีการเก็บค่าเข้าชม จึงไม่มีงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการต่างๆ อาศัยเงินจากการบริจาคของผู้มาเยี่ยมชม เงินจากการบริจาคของทางวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรม ประชาสัมพันธ์ให้มีคนมาเยี่ยมชมมากขึ้น แนวทางแก้ไข คือ ชุมชนต้องมีการศึกษาความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและนำมาอนุรักษ์เผยแพร่ความรู้ ส่งเสริม และพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในรูปแบบต่างๆ อีกทั้งชุมชนต้องทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมร่วมกับวัด บ้าน โรงเรียน และศูนย์เยาวชน พร้อมทั้งมีการพัฒนาคุณภาพ และจำนวนบุคลากรทางวัฒนธรรม จะต้องมีการร่วมกำหนดแผนงานกิจกรรมด้านวัฒนธรรมร่วมกัน

References

- Department of Curriculum and Instruction Development, Ministry of Education. (2002). **Educational Reform of the Ministry of Education**. Bangkok.
- Laolapha, Pramote., & Sengphol, Kangana. (2012, January – June). Development of Local Museum to Enhance Creative Education : Wat Phra Pathom Chedi Museum Nakhon Pathom Province. *Silpakorn Educational Research Journal*. 4(1).
- Office of the Basic Education Commission. (2004). **Educational Administration Manual**. Bangkok : Kurusapa Printing Ladphrao.
- Office of the Education Reform. (1999). **Transcript of National Education Act BE 2542**. Bangkok.
- Phetkamthong, Sakchai. et al. (2013). Strategic Development for Learning Resource Management of Schools under Kamphaeng Phet Primary Education Service Area Office 1 and 2. *Journal of Education*. Naresuan University. 15(4).
- Poonsin, Preeda. (2013, October-December). Community Participation in Knowledge Management of Art and Cultural. A Case Study of Wat Sommanus Community. *Research and Development Journal*. Suan Sunandha Rajabhat University.
- Tussama, Krisada. (2014, January-April). Community Participation as Part of Museum Management at Wat Si Supan. *Journal of Humanities and Social Sciences*. Phayao University. 2(1).